

УДК 316.06:371.3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУПРОВОДУ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНТЕГРОВАНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Левицька Людмила Вікторівна
м.Хмельницький

У статті представлені заходи психолого – педагогічного супроводу навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі, які спрямовані на регуляцію учбово-пізнавальної діяльності, розвиток емоційного рівня дидактичного процесу, дотримання загальних законів ефективного спілкування, застосування навчально-рефлексивного діалогу, врахування особливостей хвороби та її впливу на академічні можливості студентів. Запропоновано практичні рекомендації для студентів з особливими потребами, які спрямовані на розвиток навичок саморегуляції емоційно-почуттєвої сфери, цілепокладання, програмування власних дій. Представлено рекомендації спрямовані на психологічну підтримку студентами один одного у міжособовій взаємодії, що дають змогу уникати «суддівського менталітету»; показувати дійсний інтерес і повагу до поглядів і потреб студентів, які мають певні захворювання; сприяють розвитку самостійності студентів та прояву емпатії.

Ключові слова: практичні рекомендації, студенти з особливими потребами, інтегроване освітнє середовище, психологічна підтримка, емпатія.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Широке впровадження ідеї інтеграції і інклюзії в вищі навчальні заклади передбачає надання якісних освітніх послуг в інклюзивному освітньому середовищі. Саме тому велика увага приділяється професійній компетентності викладачів яка містить знання, уміння та навички, необхідні для педагогічної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Як зазначає Деркач, М. В., складна структура дефекту, наявність вторинних відхилень зумовлюють психологічну неготовність молоді з обмеженими можливостями до навчання разом зі своїми однолітками. Переживання комплексу неповноцінності, притаманне більшості студентів з обмеженими можливостями, з одного боку, та упереджене ставлення щодо них соціального оточення – з іншого, стають на заваді повноцінній взаємодії з однолітками та педагогами, що в свою чергу негативно позначається на розвитку особис-

тості [1]. Тому, актуальною науково-практичною задачею є розробка практичних рекомендацій щодо психолого-педагогічного забезпечення супроводу навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової психологічної літератури засвідчує, що супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому середовищі розглядався у працях таких вчених як А.Капської, К.Кольченко, Г.Нікуліної, П.Таланчука [5, 6]. Проблема дослідження психолого-педагогічного забезпечення супроводу навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі представлена у працях: а) Г.Нікуліної, П.Таланчука, Л.Тюптя (загальні проблеми педагогічного, організаційного, інформаційного та соціального супроводу навчання студентів з обмеженими можливостями); б) І.Зверєвої, А.Капської, В.Лященко, В.Тесленко, С.Харченко (соціально-психологічні підходи до роботи з дітьми з особливими потребами); в) Н.Грабовенко, А.Капської, Р.Кравченко, Т.Соловійової (соціально-психологічна адаптація та соціалізація дітей з особливими потребами); г) Д.Андрєєвої, Т.Комар, А.Малевица, М.Томчука (адаптація молоді з обмеженими можливостями до навчання у вищому навчальному закладі); д) М. Деркач (психологічне супроводження студентів вищого навчального закладу) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Разом з тим, в науковій літературі відсутні практичні рекомендації щодо психолого – педагогічного забезпечення супроводу навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі. З огляду на це, дана тема являє науково-практичний інтерес.

Мета дослідження: розроблення практичних рекомендацій щодо психолого – педагогічного забезпечення супроводу навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури став підставою для розробки практичних рекомендацій для викладачів та студентів, у тому числі

з особливими потребами.

З метою збереження здоров'я та покращення навчальної діяльності викладачам ВНЗ під час викладання навчального матеріалу доцільно:

1. Забезпечити атмосферу психологічного комфорту під час викладання навчального матеріалу та атмосферу безпеки, що досягається піднесенням цінності особистості та безоцінним ставленням до особистості (оцінюємо знання, а не особистість).

2. Використовувати різні прийоми регуляції учбово-пізнавальної діяльності з метою зниження втомлюваності та підвищення працездатності, а саме: переключення уваги, композиційне моделювання, психомоторні вправи експресивної виразності, використання афоризмів, випадків імпровізованого сюжетно-рольового коментарю, моделювання сумісної діяльності, музичний вплив, обмеження у часі тощо [7].

3. Дотримуватися загальних законів ефективного спілкування, а саме: закону врахування понятійної системи партнера (спілкування доступною для співрозмовника мовою); закону мінімізації аргументів; закону поступовості; закону зворотнього зв'язку; етико-психологічного закону (вияв поваги до особистості партнера, його позиції, неприпустимість маніпулювання ним, приниження, залякування тощо); закону наочності; закону адекватності (ретельний добір аргументів, здатних впливати на конкретну особистість).

4. Виділяти проміжні і основні цілі під час навчальної діяльності.

5. Розвивати емоційний рівень дидактичного процесу, оскільки він блокує монотонність учбової діяльності, сприяє зниженню втомлюваності студентів, підвищує активність пізнавальної діяльності, сприяє розвитку інтересу до навчання [7].

6. Враховувати особливу роль емоційних стресів на стан здоров'я студента під час проведення практичних, семінарських занять та екзаменаційної сесії (особливо із студентами, що мають серцево-судинні захворювання та цукровий діабет).

7. Застосовувати навчально-рефлексивний діалог як психолого-педагогічний засіб особистісного розвитку студента.

8. Використовувати зворотній зв'язок із студентом. Це дає можливість закріпити досягнуті успіхи, створити суб'єкт-суб'єктні ставлення під час викладання навчального матеріалу [2].

9. Розвивати власну емоційну стійкість, що допоможе у оволодінні емоційними ситуаціями педагогічної діяльності.

10. Пам'ятати, що надмірне перенавантаження може бути небезпечним для психічного здоров'я студентів. Особливо це стосується студентів із слабким типом ВНД, у яких може виникнути астеничний стан або депресивний.

11. Враховувати особливості хвороби та її вплив на академічні можливості студента.

Під час проведення виховної години кураторам ВНЗ з метою розвитку інклюзивної компетентності доцільно:

1. Проводити цілеспрямовану та безперервну індивідуально-виховну роботу з розвитку стійкої мотивації у студентів до здорового способу життя. Приділяти велику увагу дотриманню студентами режиму дня, харчування та дозованих фізичних навантажень.

2. Розвивати мотивацію студента до корекції психологічних порушень, які виникають при різних захворюваннях [3].

3. Розвивати дисциплінованість, уміння співпрацювати, будувати конструктивні ставлення.

4. Зменшувати рівень імпульсивності, експресивності, емоційної лабільності студентів.

5. Виховувати риси характеру впевненої, незалежної особистості. До таких рис характеру відносяться: комунікабельність, врівноваженість, дисциплінованість, довіра до

людей, життєрадісність, наполегливість, стриманість, тактовність, терпимість, цілеспрямованість, чесність, щирість, відповідальність.

6. Заохочувати студентів до самопізнання, самовиховання і самовдосконалення [4].

7. Розвивати в студентів здатність до рефлексії. Розвиток рефлексії допоможе студенту критичніше ставитись до себе, оцінювати процесуальні і результативні аспекти власної діяльності і поведінки.

8. Сприяти виявленню різноманітних сторін студента, що допоможе йому протистояти патогенним впливам середовища.

9. Розвивати у студентів навички самостійності, які допоможуть їм долати важкі життєві ситуації, виявити активність у зміні життєвої ситуації і навколишнього середовища;

Практичні рекомендації для студентів з особливими потребами.

1. Відвідувати на базі центру інклюзивного навчання спеціалізовану психокорекційну програму, яка здійснюється в напрямку особистісного-орієнтованого підходу з використанням технік групової дискусії, когнітивно-поведінкової терапії, гештальттерапії, психодрами, релаксації.

2. Відвідувати навчачі програми, які проводить лікар за такими напрямками:

- фізична активність при захворюваннях;
- проблеми вагітності при захворюваннях;
- судинні ускладнення;
- лікувальна терапія та ін.

3. Дотримуватись здорового способу життя, режиму дня, дієти, помірних фізичних навантажень.

4. Вести щоденникові записи для ідентифікації відчуттів і обставин, що сприяли погіршенню самопочуття в зв'язку з різними стресовими ситуаціями. Це сприятиме усвідомленню індивідуальних реакцій на різні стресові обставини, які погіршують здоров'я (наприклад, рівень глюкози в крові може підвищуватися у відповідь на один стрес і знижуватися – на інший).

5. Розвивати навички саморегуляції емоційно-почуттєвої сфери, цілепокладання, програмування власних дій, оцінювання і корекцію результатів, розширювати зони самоусвідомлення; збільшувати гнучкість в самооцінюванні (перегледі надто категоричних, однозначних, застиглих штампів самосприйняття); урізноманітнювати способи прояву себе; розвивати навички самосприйняття, прийняття інших та навички ефективної комунікативної взаємодії.

6. Контролювати власні бажання, щоб вони не керували вами.

7. Пам'ятати, що сильні переживання можуть бути небезпечними для вашого здоров'я; спроба придушити свої почуття погіршує самопочуття, сприяє виникненню певних ускладнень.

8. Розвивати у собі здатність передбачати певні події, реакції оточуючих їх оцінки та почуття. Це в свою чергу дає можливість запобігти виникненню негативних емоційних проявів та сприяє розвитку емоційної стійкості і врівноваженості.

9. Пам'ятати, що хвороба – це лише один аспект вашого життя. Ваші стосунки будуть найадекватнішими, коли в контактах менш за все відчувається хвороба. Не соромтесь фізичного недоліку. Поводьтесь із гідністю й незалежно. Приймайте активну участь у житті колективу. Даруйте любов іншим та приймайте її від оточуючих.

10. Звертатися за допомогою тільки тоді, коли насправді це необхідно.

З метою підтримки студентів з особливими потребами їх одногрупникам необхідно:

1. Уникати «суддівського менталітету» і лексики, що принижує почуття власної гідності студентів з особливими потребами. Докори або навішування ярликів на студента можуть нанести руйнівну дію на почуття власної гідності і бути перешкодою на шляху оптимізації лікування та на-

вчання.

2. Показувати дійсний інтерес і повагу до поглядів і потреб студентів, які мають певні захворювання.

3. Сприяти розвитку самостійності і незалежності студентів.

4. Проявляти емпатію та толерантно ставитись до недоліків інших людей.

5. Приймати факт існування вади. Однак особисті запитання щодо чийсь вади є нетактовними, доки стосунки не стануть більш довірливими.

6. Вислухати людину з особливими потребами, не робити передчасних припущень відносно того, що вона може і чого не може зробити.

7. Запитати студента, як Ви можете допомогти йому. Якщо Ви не впевнені у тому, чи потрібна допомога, у пригоді може стати просте запитання: «Чи можу я допомогти?» Після того як Ви запропонували допомогу, дочекайтеся підтвердження або спростування цього. Якщо відповідь пози-

тивна, у наступному питанні дізнайтеся про те, яким саме чином Ви можете допомогти. Якщо людина відмовилася від допомоги, не забувайте знову запитати її про необхідну допомогу наступного разу.

Висновки. Отже, практичні рекомендації спрямовані на: а) регуляцію учбово-пізнавальної діяльності, розвиток емоційного рівня дидактичного процесу, дотримання загальних законів ефективного спілкування, застосування навчально-рефлексивного діалогу, врахування особливостей хвороби та її впливу на академічні можливості студентів (для викладачів); б) розвиток навичок саморегуляції емоційно-почуттєвої сфери, цілепокладання, програмування власних дій (для студентів з особливими потребами); в) уникання «суддівського менталітету»; прояв емпатії та дійсного інтересу і поваги до поглядів і потреб студентів, які мають певні захворювання (для здорових студентів які навчаються в інтегрованих групах навчання).

Література та джерела

1. Деркач М.В. Особливості психічного розвитку студентів з обмеженими функціональними можливостями / М.В.Деркач // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук.пр. [Вип. 549. Педагогіка та психологія] / [наук.ред. Руснак І. С.]. – Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2011. – С. 34–40.
2. Деркач М.В. Програма психологічного супроводу розвитку особистості студента з обмеженими можливостями / М. В. Деркач // Збірник наукових праць №60. Серія: педагогічні та психологічні науки / гол.ред. Потапчук Є.М. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2011. – С. 141-144
3. Деркач М.В. Психологічне супроводження студентів вищого навчального закладу / М.В.Деркач // Збірник наукових праць №39. Частина II / [гол. ред. Балашов В.О.]. – Хмельницький: Вид-во Нац. академії Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2007. – С.201-203
4. Деркач М.В. Рекомендації викладачам щодо сприяння розвитку особистості студента з обмеженими можливостями в інтегрованій групі [Електронний ресурс] / М.В.Деркач // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах. вид. / [гол. ред. Грязнов І.О.]. – 2011. – Вип. 5. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_5/11dmvmig.pdf. – Загол. З екрану. – Мова укр.
5. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями: навч.-метод. посіб. для соціальних працівників і соціальних педагогів / [за ред. проф. А.И.Капської]. – К. : ДЦССМ, 2003. – 168 с.
6. Таланчук П.М. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому середовищі / П.М.Таланчук, К.О.Кольченко, Г.Ф.Нікуліна. – К.: Соцінформ, 2004. – 128 с.
7. Томчук М.І. Психологія адаптації до навчання студентів з особливими потребами / М.І.Томчук, Т.О.Комар, В.А.Скрипник. – Вінниця: Глобус-Прес, 2005. – 226 с.

В статье представлены способы психолого - педагогического сопровождения обучения студентов с особыми потребностями в интегрированной образовательной среде, направленные на регуляцию учебно-познавательной деятельности, развитие эмоционального уровня дидактического процесса, соблюдения общих законов эффективного общения, применение учебно-рефлексивного диалога, учета особенностей болезни и ее воздействия на академические возможности студентов. Предложены практические рекомендации для студентов с особыми потребностями, которые направлены на развитие навыков саморегуляции эмоционально-чувственной сферы, целеполагания, программирования собственных действий. Представленные рекомендации направлены на психологическую поддержку студентами друг друга в межличностном взаимодействии, позволяющие избежать «судейского менталитета»; показывающие действительный интерес и уважение к взглядам и потребностям студентов, имеющих определенные заболевания; способствующие развитию самостоятельности студентов и проявлению эмпатии.

Ключевые слова: практические рекомендации, студенты с особыми потребностями, интегрированная образовательная среда, психологическая поддержка, эмпатия.

Activities of psycho-pedagogical accompaniment of studying of students with special needs in integrated educational environment are represented in this article; these activities are directed on the regulation of educational and learning activity, on the development of emotional level of didactic process, on keeping of general laws of effective communication, on implementation of studying and reflexive dialogue, on taking into consideration the peculiarities of illness and its influence on the academic possibilities of students. Practical recommendations for students with special needs directed on the development of skills of self-regulation of emotional and feeling sphere, on creation of aims and programming of own acts are proposed. Recommendations directed on the mutual psychological support of students in interpersonal interaction, which give possibility to avoid “judging mentality” and to show real interest and respect to the views and needs of students which have certain diseases are represented; they promote the development of independence of students and showing of empathy.

Key words: practical recommendations, students with special needs, integrated educational environment, psychological support, empathy.